

Чарота Кацярына Міхайлаўна
магістр мастацтвазнаўства,
аспірант аддзела беларускай літаратуры
XX–XXI стст.
Цэнтра даследаванняў беларускай
культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
г. Мінск, Беларусь

Katsiaryna Charota
Master of Art History
PhD Student of Department of Belarusian
Literature of the 20-21st centuries
Center for Belarusian Culture, Language
and Literature Research of the National
Academy of Sciences of Belarus
Minsk, Belarus
katherine988@mail.ru

ПРАЎДА ПРА ВАЙНУ Ў АПОВЕСЦІ “ДНІ І НОЧЫ” К. М. СІМАНАВА
І РАМАНЕ “СМУТАК БЕЛЫХ НАЧЭЙ” І. Я. НАВУМЕНКІ

THE TRUTH ABOUT THE WAR IN THE STORY *DAYS AND NIGHTS*
BY K. M. SIMONOV AND THE NOVEL *THE SADNESS*
OF WHITE NIGHTS BY I. Y. NAVUMIENKA

Дадзены артыкул прысвечаны аналізу рамана “СмутаК белых начэй” І. Я. Навуменкі. У ім вызначаецца, якое месца займае гэты твор у ваеннай прозе народнага пісьменніка Беларусі, прасочваецца яго сувязь з папярэдняй творчасцю празаіка. Дзеля аб’ектыўнай ацэнкі ўнёску айчыннага пісьменніка ў распрацоўку тэмы вайны твор І. Я. Навуменкі супастаўляецца з аповесцю “Дні і ночы” К. М. Сіманава. Кампаратыўны метаД дазволіў вызначыць агульнае і адрознае ў падыходах рускага і беларускага пісьменнікаў да адлюстравання і раскрыцця героікі і трагізму ваенных гадоў.

К л ю ч а в ы я с л о в ы: *ваенная проза; роман; аповесць; трагізм; вобраз героя.*

This article is devoted to the analysis of the novel *The sadness of white nights* by I. Y. Navumienka. It determines the place of this work in the military prose of the People’s writer of Belarus, traces its connection with the previous work of the writer. I. Y. Navumienka’s novel is compared with the novel *Days and nights* by K. M. Simonov in order to make an objective assessment of the contribution of the Belarusian writer to the development of the theme of the front-line war. The comparative method allows to determine the common and distinctive features in the approaches of Russian and Belarusian writers to the reflection and disclosure of the heroics and tragedy of the war years.

K e y w o r d s: *war prose; novel; story; tragedy; image of the character.*

Іван Якаўлевіч Навуменка (1925–2006), народны пісьменнік Беларусі, прызнаны і вядомы перш за ўсё як аўтар твораў пра Вялікую Айчынную вайну. Свае апавяданні, аповесці і раманы 1950–1970-х гг. ён прысвяціў тэмам абпаленага полымем вайны юнацтва, жыцця пад нямецкай акупацыяй, падпольнай і партызанскай барацьбы беларускага народа супраць захопнікаў.

У дадзеным артыкуле мы вырашылі даследаваць роман “СмутаК белых начэй” (1979), у якім беларускі пісьменнік чарговы раз звяртаецца да ваеннай тэматыкі. Мэта нашага даследавання – вызначыць, якое месца займае гэты твор у ваеннай прозе І. Я. Навуменкі, прасачыць яго сувязь з папярэдняй

творчасцю народнага пісьменніка Беларусі, прааналізаваць, што новага сказаў празаік пра ваеннае ліхалецце і як у рамане адлюстраваны героіка і трагізм тых гадоў.

Навізна “Смутку белых начэй” у кантэксце творчасці І. Я. Навуменкі заключаецца ў тым, што ў яго літаратурнай спадчыне гэта «першы ...твор пра вайну, так сказаць, “армейскую»» [1, с. 121]. Як прызнаваўся сам аўтар, пісаўся гэты твор цяжка і доўга (з 1970 па 1979 год), нягледзячы на тое, што ў ім вядзецца гаворка “...пра падзеі, якія я бачыў, – пра вайну, пра баі на Ленінградскім фронце, у якіх я сам удзельнічаў, але я адкладаў, чагосьці не хапала” [1, с. 180]. Такім чынам, становіцца зразумела, што і гэты раман беларускага пісьменніка мае аўтабіяграфічную аснову. Як мы памятаем, у ваеннай трылогіі, якую склалі раманы “Сасна пры дарозе” (1962), “Вецер у соснах” (1967) і “Сорак трэці” (1973), аб’яднаныя самім аўтарам адной назвай – “Акупацыя” [1, с. 109], І. Я. Навуменка расказаў пра час акупацыі немцамі роднага мястэчка (з 1941 г.), пра ўдзел у дзейнасці падпольнай камсамольскай групы за “Радзіму” і пра тое, як быў партызанам Васілевіцкай брыгады імя П. К. Панамарэнкі, якая дзейнічала восенню 1943 года ў Васілевіцкім раёне Палескай вобласці [1, с. 683]. У “Смутку белых начэй” ён працягвае дзяліцца ўласным вопытам і расказвае ўжо пра новы этап свайго жыцця і змагання з ворагам: перажытае ў той час, калі ён быў мабілізаваны і салдатам рэгулярнай арміі ваяваў пад Ленінградам, на Карэльскім перашийку. Па словах І. Я. Навуменкі, у апошнім з названых твораў “...у нейкай меры завяршаецца тэма пакалення, пра якое я шмат пісаў – найбольш у апавяданнях, троху і ў раманах, – іменна тэма пакалення сямнаццаці-васямнаццацігадовых, але тут ужо на фронце, ва ўмовах зусім іншых” [1, с. 110].

Цяпер звернемся непасрэдна да рамана “Смутац белых начэй”, які, на думку карэспандэнта “Літаратурнай газеты” Г. Грыбоўскай, уяўляе сабою “дзённік маладой душы” [1, с. 132]. Дзеля таго, каб аб’ектыўна ацаніць унёсак І. Я. Навуменкі ў распрацоўку тэмы франтавой вайны, “выявіць ...сапраўдную мастацкую сутнасць, адметнасць і самабытнасць” [2, с. 3] яго твора, мы вырашылі супаставіць раман “Смутац белых начэй” з апавесцю “Дні і ночы” (1943–1944) К. М. Сіманавы (1915–1979). У аснову апавесці, якую аўтар называў сваім “сталінградскім дзённікам” (тут і далей пераклад з рускай мовы – *К. М. Чарота*) [3, с. 52], былі пакладзены асабісты вопыт, назіранні і ўражанні рускага пісьменніка, а таксама сабраны ім фактычны матэрыял падчас службы ваенным карэспандэнтам на Сталінградскім фронце ў 1942 годзе. Наш выбар менавіта гэтага твора для параўнання з раманам беларускага пісьменніка абумоўлены не толькі аднолькавай тэмай і падабенствам у падыходах да яе раскрыцця. Выпадкова ці не, але ў перыяд, калі ствараўся раман “Смутац белых начэй”, І. Я. Навуменка неаднаразова згадвае апавесць К. М. Сіманавы ў сваіх артыкулах. Так, у артыкуле “Сквозь время” (1975) ён адзначае, што апавесць “Дні і ночы”, якая “...ўпершыню пры-адкрыла адну са старонак Сталінградскай эпопеі, адлюстравалішы і франта-

вья будні, франтавы быт, спрадвечныя чалавечыя пачуцці, што не гаснуць і ў цяжкі час” [4, с. 138–139], была прачытана ім яшчэ на вайне і надоўга пакінула яркі след у яго свядомасці [4, с. 139]. Да таго ж у артыкуле “Эпас народнага подзвігу” (1975) беларускі празаік сцвярджаў: твор рускага пісьменніка ўваходзіў у лік тых, што былі “магутным стымулятарам” развіцця беларускай ваеннай прозы [4, с. 166]. На нашу думку, пры напісанні свайго франтавога рамана І. Я. Навуменка ўлічваў вопыт папярэдніка і працягнуў больш глыбока і шматаспектна распрацоўваць узнятую адным з першых К. М. Сіманавым тэму ў кірунках, некаторыя з якіх былі ўжо намечаны ў аповесці “Дні і ночы”.

Творы абодвух аўтараў паказваюць змаганне з ворагам на фронце знутры, не прыхарошваючы яго, нічога не выпускаючы з-пад увагі, закранаючы нават тэмы, пра якія ў тыя часы яшчэ было не прынята пісаць. І рускі, і беларускі пісьменнікі праўдзіва апісваюць суровыя франтавыя будні і ўвесь цяжар “*бруднага, стамляючага, бязлітаснага акупацыйнага жыцця*” [5, с. 7]. У гэтым жыцці кароткія наступленні чаргуюцца з доўгімі перыядамі, калі чырвонаармейцы абараняюцца. Вайна на фронце падаецца К. М. Сіманавым і І. Я. Навуменкам як цяжкая штодзённая праца, пасля якой байцы часам маюць заслужаны адпачынак. Чытаючы абодва творы, “нібы знаходзішся ў музеі франтавога быту, дзе ўсё можна ўбачыць, адчуць і як быццам дакрануцца” [1, с. 133].

Дзесяцца аўтары аповесці і рамана з чытачом простымі салдацкімі ісцінамі, “*веданне якіх давала ім [байцам Чырвонай Арміі – К.Ч.] упэўненасць, што іх не так і лёгка забіць*” [5, с. 6] і прыёмамі, якія дапамагалі байцам заставацца баяздольнымі і жывымі. Не ўтойваюць пісьменнікі і таго, што іх героям давялося бачыць шмат “*дарэмна накупаных акупаў і равоў*” [5, с. 52] што былі і загады камандзіраў ісці ў “*дурныя атакі*”, у якіх “*непатрэбна загінулі людзі*” [5, с. 108–109], што сваімі ж бомбамі, снарадамі былі забіты і паранены чырвонаармейцы [5, с. 117, 6, с. 476], што на фронце існавалі праблемы з правіянтам і абмундзіраваннем і г. д.

Калі гаварыць пра адлюстраванне гераізму ў аповесці “Дні і ночы”, то, здавалася б, што час патрабаваў ад К. М. Сіманова паказаць прыклады выключных гераічных подзвігаў, здзейшаных воінамі ў бітве за Сталінград, але пісьменнік пайшоў іншым шляхам. Ён “адлюстроўвае масавасць гераізму” [7, с. 96], г. зн. сапраўдным героем лічыць не толькі таго, “*хто самалётны збівае*” [5, с. 155], а кожнага, хто ў невыносна цяжкіх, жахлівых умовах змагаецца за горад. Учынкі і дзеянні, за якія персанажы яго аповесці былі ўзнагароджаны ордэнамі, чалавеку, які сам не бачыў вайны і не прайшоў праз яе пякельныя выпрабаванні, могуць падацца нязначнымі і не такімі ўжо геройскімі.

І. Я. Навуменка таксама бачыў гераізм многіх персанажаў свайго рамана ў тым, што яны знаходзілі ў сабе сілы быць вернымі свайму доўгу – абараняць Радзіму, сумленна выконвалі свае ваенныя абавязкі, чым рабілі

пасільны ўнёсак у агульную перамогу над ворагам. Беларускі пісьменнік не ўтойвае, што сярод хлопцаў-равеснікаў Сяргея Каліноўскага былі і тыя, хто *“хацеў прыхавацца ад прызыву”* [6, с. 380]. Дзеля гэтага яны ішлі на падман і мянялі свой год нараджэння ў дакументах. Аўтар рамана *“Смутах белых начэй”* адзначае, што былі і тыя, якія, ужо трапіўшы на фронт, каб не ваяваць, не ісці на перадавую, дэзерціравалі або наўмысна калечылі сябе. Ён прыгадвае выпадак, калі *“малады салдацік, які толькі што прыбыў з папаўненнем, прастрэліў сабе левую руку”* [6, с. 562].

Пішучы пра вайну, асабліва пра баі на фронце, мастакі слова звычайна ўзнімаюць у сваіх творах адвечныя пытанні жыцця і смерці, любові і нянавісці. У аповесці *“Дні і ночы”* і рамане *“Смутах белых начэй”* аўтары паглыблена і шматаспектна разглядаюць праблему смерці. Яны адзначаюць, што *“парог адчувальнасці”* да смерці, якая ледзь не штохвілінна пагражала, у салдат быў значна павышаны. Разам з тым пісьменнікі ацэньваюць гібель кожнага чалавека на вайне з гуманістычных пазіцый і ўспрымаюць яе не толькі як трагедыю адной асобы, але і як трагедыю родных, блізкіх, грамадства. Вось што кажа К. М. Сіманаў пра наступствы смерці Парфёнава для яго сям’і: *“Але там, у Пензе, на вуліцы Маркса, 24, гэтыя словы – “ён забіты” – былі катастрофай, стратай усіх надзей. Пасля гэтых слоў там, на вуліцы Маркса, 24, жонка пераставала звацца жонкай і рабілася ўдавой, дзеці пераставалі звацца проста дзецьмі – іх ужо звалі сіротамі. Гэта было не толькі гора, гэта была поўная перамена жыцця, усёй будучыні”* [5, с. 90–91]. У рамане *“Смутах белых начэй”* за некалькі імгненняў да смерці Косця Русаковіч хвалюецца не за сваё жыццё, а за будучыню жонкі і яе дзяцей: *“Насці дадуць пенсію, думае Косця. На ўсіх траіх дзяцей. Ён жа з ёй запісаўся ў загсе”* [6, с. 517]. Распавядае І. Я. Навуменка і пра гора маці Косці Цітка, якая засталася адна, без мужчынскай апоры і падтрымкі, бо на вайне загінулі і муж, і абодва сыны. Увогуле, гібель равеснікаў Сяргея Каліноўскага беларускі пісьменнік паказвае як трагедыю яшчэ большага маштабу: *“Толькі вельмі многа гіне хлопцаў. Вынішчаецца цэлае пакаленне”* [6, с. 555]. Як адзначаў аўтар *“Смутку белых начэй”*, яго раман – гэта *“рэквіем”* па свайму пакаленню, гэтым творах ён аддаў *“даніну яго светлай памяці”* [1, с. 110], напісаўшы пра незаменную страту беларускага народа – пра вялікую колькасць загінуўшых маладых людзей.

Агульнае ў творах рускага і беларускага пісьменнікаў і тое, што ў іх адсутнічаюць вобразы ворагаў: яны безаблічныя і пазбаўлены індывідуальных рыс. Выключэннем з’яўляецца толькі той фрагмент рамана *“Смутах белых начэй”*, дзе І. Я. Навуменка апісвае *“ўпершыню зблізку”* ўбачаных Васілём Лебедзем забітых фінаў: *“Абодва салдаты маладыя, светлавалосыя. Ляжаць на спіне. На тварах, якія яшчэ здаюцца жывымі, нібы напісана недаўменне. У аднаго пасма валасоў прыкрывае высокі юнацкі лоб. Мундзіры ў фінаў пад колер падзолістай лясной зямлі. У такі колер сяляне фарбуюць*

даматканае сукно, шыюць з яго світкі” [6, с. 466]. Пры гэтым герой у думках сам сабе адзначае: “У яго няма ніякага варожага пачуцця да забітых. Наадварот, думае пра тое, што фіны маладыя, на год-два старэйшыя за яго, і самая пара ім жыць” [6, с. 466]. Трэба заўважыць, што і ў аповесці “Дні і ночы” К. М. Сіманаў не піша пра вялікую лютую нянавісць сваіх персанажаў да тых, з кім яны змагаліся на перадавой.

Калі параўноўваць галоўных герояў твораў К. М. Сіманавы і І. Я. Навуменкі, то відавочна, што яны вельмі розныя. У аповесці “Дні і ночы” – гэта камандзір батальёна, капітан Аляксей Іванавіч Сабураў. Ён быў ураўнаважаным, адказным і сціплым чалавекам. А за свае 29 гадоў жыцця Сабураў многае перажыў і шмат пабачыў. Да таго, як трапіў у Сталінград, ён ужо “тры разы выходзіў з акружэння, два разы быў узнагароджаны і пяць разоў ранены і кантужаны” [5, с. 49]. Дзеля таго, каб поўна ахарактарызаваць свайго героя і каб чытач меў больш дакладнае ўяўленне аб яго жыццёвым вопыце, разумеў, наколькі Сабураў быў падрыхтаваны да ваеннага ліхалецця псіхалагічна, К. М. Сіманаў тлумачыць: “людзі, якія, як і ён сам [Сабураў – К. Ч.], пачалі самастойнае жыццё ў гады першай пяцігодкі, прайшлі такую цяжкую школу жыцця, поўную самаахварнасці і самаабмежаванняў, што вайна, калі з яе выключыць пастаянную магчымасць смерці, не магла здзівіць іх сваімі штодзённымі цяжкасцямі” [5, с. 49]. У творы капітан Сабураў прадстаўлены як цэльная і сфарміраваная асоба, якая мае моцную матывацыю для змагання з ворагам – бязмерную любоў да Радзімы. Пачуццё абавязку ў галоўнага героя аповесці “Дні і ночы” стаіць на першым месцы. Нават у сітуацыі, калі медсястра Аня Кліменка, якая яму падабаецца, знаходзіцца ў небяспечным становішчы, капітан стрымлівае свае парывы адправіцца на яе выратаванне, бо ўсведамляе, што “гэта быў не той выпадак, калі ён меў права рызыкаваць жыццём” [5, с. 67]. З аповесці мы даведваемся, што ў далейшым капітан Аляксей Іванавіч Сабураў, які ўсе свае сілы аддаваў дзеля перамогі над ворагам і самааддана змагаўся з ім, усё ж такі намаганнямі волі не здолеў заглушыць у сабе ўсе чалавечыя пачуцці і ўпершыню па-сапраўднаму пакахаў. Яго абранніцай стала ўжо згаданая васьмнаццацігадовая санітарка Аня, якая, нягледзячы ні на што, кожны дзень пад бясконцамі абстрэламі немцаў на сваіх плячах выносіла параненых з поля бою. Дзяўчына адказвае Сабураву ўзаемнасцю, і К. М. Сіманаў апісвае іх зямныя адносіны такімі, якімі яны звычайна бываюць паміж мужчынам і жанчынай.

Але ёсць сярод персанажаў аповесці “Дні і ночы” і такія, які вельмі нагадвае Сяргея Каліноўскага з рамана “Смутак белых начэй”, – лейтэнант Міша Масленікаў. Ён толькі на год старэйшы за галоўнага героя твора І. Я. Навуменкі, а паводзіны і склад думак шмат у чым падобныя. Міша Масленікаў імкнуўся на вайну, “у якой, як яму здавалася, ён так незаслужана доўга не прымаў удзел” [5, с. 7]. Ён быў шчаслівы, калі прыняў удзел у баі, і “ўрачыста” аб’яўляе, што яго ледзь не параніла ў нагу [5, с. 33].

Капітан Сабураў па-бацькоўску ставіўся да яго і даў Масленікаву наступную трапную характарыстыку: *“добры, абстраляны, толькі, відаць, надта часта думае пра тое, каб прыдумаць нешта такое, каб стаць сапраўдным героем”* [5, с. 65].

Абавязкова стаць героем хацеў і Сяргей Каліноўскі. У яго ёсць пачуццё абавязку перад Радзімай, ён шчыра парываецца зрабіць свой унёсак у агульную перамогу над нямецка-фашысцкімі захопнікамі, аднак юнак марыць здзейсніць подзвіг не ў імя высокай мэты. На гэта ў галоўнага героя рамана *“Смутах белых начэй”* была свая прычына, больш праявітая і асабістага характару. Сяргей Каліноўскі, малады чалавек з заніжанай самаацэнкай, лічыў сябе недастойным дзяўчыны, якую пакахаў яшчэ да вайны, і быў перакананы, што подзвігам зверне на сябе ўвагу каханай і заваюе яе сэрца: *“Галя прыгожая, кавалераў хоць адбаўляй, а ён не зрабіў нічога такога, каб яна кінулася яму на шыю. Няма ў яго камандзірскага шыняля, бліскучых пагонаў. Няхай пройдзе праз агонь вайны, здабудзе ўсё гэта, тады думае пра каханне такой дзяўчыны, як Галя”* [6, с. 389]. Сяргей быў кніжнікам і, відаць, на яго светапогляд і ўяўленне пра *“сапраўднае”* каханне моцны ўплыў аказалі творы мастацкай літаратуры. Ён нагадвае галоўнага героя сярэдневяковых рыцарскіх раманаў, які *“дзеінічае дзеля ... асабістай славы і ў імя прыгожай дамы”* [8, стб. 920]: *“Праводзячы цяпер дні пад снарадамі, мінамі, кулямі, сутыкаючыся з пагрозай смерці, Сяргей вастрэй адчувае цяну жыцця, асноўная вартасць якога – Галя. Ён бачыць кроў, гразь, бруд, але, калі ўспамінае Галю, усё гэта адступае на задні план, расплываецца, губляецца. Ён адольвае стомленасць, страх, блукае побач са смерцю, як бы заслужваючы Галіну прыхільнасць”* [6, с. 486]. З вышыні свайго ўзросту і жыццёвага вопыту І. Я. Навуменка паблажліва ставіцца да свайго героя, які *“пра сябе самога, пра Галю думае больш, чым пра самыя буйныя падзеі вайны...”* [6, с. 441], і ні ў якім разе не асуджае яго, добра разумеючы, што Сяргей сустрэў вайну ў тым узросце, калі ён толькі пазнаваў сябе і жыццё, калі яму быў самы час кахаць, а не ваяваць.

Як вядома, да таго, як трапіць на фронт, Сяргей Каліноўскі ўжо прайшоў праз жорсткія выпрабаванні, г. зн. жыў пад акупацыяй, удзельнічаў у падпольнай барацьбе супраць захопнікаў і партызаніў у родных мясцінах, але, нягледзячы ні на што, ён усё роўна *“пра жыццё ... думае высока, узнёсла”* [6, с. 389], застаецца чыстым, сумленным, прастадушным, летуценным, ранімым і даволі наіўным маладым чалавекам, чый характар І. Я. Навуменка карпатліва даследуе і глыбока раскрывае ў сваім творы. У рамана *“Смутах белых начэй”* пісьменнік неаднаразова заўважае, што яго героі, чыя сямнацатая вясна супала з пачаткам вайны, застаюцца нясталымі хлопцамі з уласцівымі іх узросту жаданнямі вылучыцца, самасцвердзіцца, дабіцца прызнання. Так, напрыклад, галоўны герой хацеў *“падурэць перад месачковымі дзяўчатамі”*, таму *“выменяў сваю вінтоўку на аўтамат”*,

якім, дарэчы, “карыстацца як след ... не ўмеў” [6, с. 395–396]; “Каб узвысіцца ў вачах Галі”, хлопец збіраўся “наслаць ёй фотакартку, на якой зняты ў афіцэрскай форме”, а мундзір дзеля гэтага ён бы пазычыў у якога-небудзь лейтэнанта [6, с. 561].

Іван Навуменка не ідэалізуе свайго аўтабіяграфічнага героя Сяргея Каліноўскага і не паказвае яго на старонках рамана толькі ў выгадным святле. У прыватнасці, не перабольшвае пісьменнік смеласці юнака. У першы дзень на перадавой ім авалодвае некантралюемы страх: “Увесь дзень быў ва ўладзе дрыжыкаў. Ціўкне куля – і ён прысядае. Але стараўся не паказаць, што баіцца” [6, с. 450]. Яму няёмка, бо побач знаходзяцца таварышы з роднага мястэчка, перад якімі не вельмі хацелася б выглядаць баязліўцам. У сувязі з гэтым аўтар твора апісвае яшчэ адзін канфуз, што выйшаў з Сяргеем Каліноўскім. На гэты раз галоўны герой быў гатовы скрозь зямлю праваліцца ад сораму, бо сведкамі яго “ганьбы” сталі дзяўчаты-санітаркі: “Прачынаецца ад блізкіх, пранізлівых выбухаў ... і, не разабраўшы са сну, што адбываецца, не саўладаўшы з сабой, з усіх ног кідаецца прэч. Праз некалькі хвілін цверазее. Праз заслон знішчальнікаў прарваўся нямецкі самалёт, кінуў некалькі бомб. Вось і ўсё. Сяргею страшэнна сорамна. Толькі ён адзін пабег. На вачах у дзяўчат” [6, с. 545].

У канцы рамана пісьменнік паказвае балючае і хуткае сталенне Сяргея, нават, можна сказаць, перараджэнне. Справа ў тым, што навіна пра смерць Васіля Лебедзя надламала Сяргея: “Думка прарэзалася назаўтра: ён не хоча жыць. Навошта жыць? Агітаваў таварышаў ехаць на фронт у адной маршавай роце. Паслухалі яго. Цяпер яны мёртвыя, ён жывы. Не мае права жыць. Ён не можа ўявіць, як прыедзе ў мястэчка, што скажа, калі сустрэне маці Васіля Лебедзя, Косці Цітка ці іншых таварышаў. Таварышы ляжаць у зямлі, ён прыедзе. Дзеля чаго?.. Думка аб тым, што сёння ці заўтра ён загіне, прыносіць задавальненне. Дзіўна ён сябе адчувае: няма жаданняў, крыўд, страху, чаго-небудзь другога, што б звязвала яго з пячанай, камяністай зямлёй, на якой ліецца кроў, людзі бязлітасна забіваюць адзін другога” [6, с. 572]. На нашу думку, менавіта ў гэтым шчырым і прасякнутым болем унутраным маналогам яскрава выявілася “новая свядомасць” [1, с. 113] Сяргея Каліноўскага. Калі да гэтага моманту паводзінамі, учынкамі і меркаваннямі герой быў больш падобны да падлетка, то тут ён ужо разважае як дарослы мужчына. Па-сапраўднаму зразумеўшы крывавую сутнасць вайны, страціўшы сэнс жыцця і духоўныя арыенціры, малады чалавек сам шукае смерці. Праз дзень яго “кантузіла выбуховай хваляй міны, ... пераламала руку” [6, с. 575]. Пасля гэтага ранення пачынаецца новы этап у жыцці галоўнага героя рамана “Смутак белых начэй”. Спачатку хлопец знаходзіўся ў стане глыбокай дэпрэсіі: апатыя і абьякавасць ахапілі ўсю яго істоту, тое, што “ў ранейшым жыцці” было дорага, грэла душу Сяргею і цікавіла яго, цяпер страціла сваё значэнне [6, с. 576]. Аднак з цягам часу юнак знаходзіць

у сабе душэўныя сілы, каб кожнай ночы “*шукаць пункт апоры*”, змагацца з тымі цяжкімі панурымі думкамі [6, с. 577]. Гэтая напружаная духоўная работа па асэнсаванні перажытага ім і пераасэнсаванні сваіх ідэалаў, каштоўнасцей паступова дала свой плён: “*Ланцугі халоднай абыякавасці да жыцця, якія трымалі ў сваёй абладзе Сяргею душу, нарэшце спалі*” [6, с. 579]. Заканчваецца раман тым, што галоўны герой гадае, «*на які фронт трапіць?*» [6, с. 579]. Тое, што Сяргей Каліноўскі пачаў думаць пра сваю будучыню, яшчэ раз пацвярджае вылячэнне яго параненай душы і маральную гатоўнасць працягваць змаганне з ворагам.

Праведзенае даследаванне дазваляе сцвярджаць, што ў аповесці “Дні і ночы” і рамане “Смутац белых начэй” паказваецца змаганне з ворагам на фронце знутры, не прыхарошваючы яго, нічога не выпускаючы з-пад увагі, закранаючы нават тэмы, пра якія ў тыя часы яшчэ было не прынята пісаць. К. М. Сіманаў і І. Я. Навуменка праўдзіва апісваюць суровыя франтавыя будні і ўвесь цяжар акупнага жыцця. Вайна на фронце падаецца рускім і беларускім пісьменнікамі як цяжкая штодзённая праца. Абодва мастакі слова ацэньваюць гібель кожнага чалавека на вайне з гуманістычных пазіцый і ўспрымаюць яе не толькі як трагедыю адной асобы, але і як трагедыю родных, блізкіх, грамадства. Яны лічылі сапраўднымі героямі ўсіх тых, хто знаходзіў у сабе сілы быць вернымі свайму доўгу, сумленна выконваў свае ваенныя абавязкі, рабіў свой пасільны ўнёсак у агульную перамогу над ворагам. Галоўныя героі твораў К. М. Сіманава і І. Я. Навуменкі вельмі розныя: у аповесці “Дні і ночы” дваццацідзевяцігадовы капітан Аляксей Іванавіч Сабураў, ураўнаважаны, адказны і сціплы чалавек, паказаны як цэльная і сфарміраваная асоба, якая мае моцную матывацыю для змагання з ворагам, а ў рамане “Смутац белых начэй” дзевятнаццацігадовы Сяргей Каліноўскі, чысты, сумленным, прастадушны, летуценны, ранімы і даволі наіўны юнак, які толькі ў канцы твора па-сапраўднаму ўсведамляе крываваю сутнасць вайны і хутка сталее.

ЛІТАРАТУРА

1. *Навуменка, І. Я.* Збор твораў : у 10 т. / І. Я. Навуменка. – Мінск : Маст. літ., 2012–2017. – Т. 10 : П’еса, вершы, інтэрв’ю, анкеты, выступленні, водзвывы на дысертацыі, некралогі, аўтабіяграфія, успаміны, дзённікавыя запісы, лісты / падрыхт. тэкстаў, камент. і паслясл. Н. Пыско. – 2017. – 989 с.
2. Літаратурная карта Еўропы: кантакты, тыпалогія, інтэртэкстуальнасць / А. В. Вальчук [і інш.] ; навук. рэд. М. У. Мікуліч ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2012. – 577 с.

3. *Симонов, К.* Каждый день – длинный : Из воен. дневников 1941–1945 гг. / К. Симонов. – М. : Сов. Россия, 1965. – 157 с.
4. *Навуменка, І.* Збор твораў : у 6 т. / І. Навуменка. – Мінск : Маст. літ., 1981–1984. – Т. 6 : Літаратурная крытыка. – 1984. – 535 с.
5. *Сіманаў, К.* Дні і ночы : Аповесць / К. Сіманаў ; пер. з рус. А. Кудраўца. – Мінск : Маст. літ., 1979. – 256 с.
6. *Навуменка, І. Я.* Збор твораў : у 10 т. / І. Я. Навуменка. — Мінск : Маст. літ., 2012–2017. – Т. 6 : Сорак трэці; Смута белых начэй : раманы / падрыхт. тэкстаў, камент. і паслясл. А. Лапаты-Загорскага. – 2015. – 797 с.
7. *Мясников, А.* Роман К. Симонова «Дни и ночи» / А. Мясников // Большевик. – 1944. – № 13–14. – С. 91–96.
8. *Абрамова, М. А.* Рыцарский роман / М. А. Абрамова // Лит-ая энцикл. терминов и понятий / под ред. А. Н. Николюкина ; Ин-т научн. информации по общ. наукам РАН. – М. : НПК Интелвак, 2001. – Стб. 919–920.